

Những kỉ niệm gắn liền với khoảng thời gian dài nửa thế kỷ liên tục hút thuốc Lào, thuốc lá.

Tôi bắt đầu hút thuốc lá là “học theo” theo vài anh bạn, thấy mi hút thì ta cũng thử xem sao(!), và mọi thứ rất thuận lợi cho thú “ham học hỏi” của tôi lúc bấy giờ. Đó là năm 1968, tôi đang học tiếng Hung ở trường dự bị Đại học Budapest. Học bổng cho học sinh VN theo học ở Hung vào loại cao so với đi học ở Liên Xô hoặc các nước Đông Âu khác. Thuốc lá lại rẻ. Sau này thấy hút thuốc không có lợi cho sức khỏe tôi đã thử cai hút thuốc một vài lần nhưng đều không thành công. Trong khi bia, rượu hoặc cà phê tôi có thể bỏ cả tháng không uống cũng không thấy thèm nhớ!

Một điều gây ngạc nhiên cho thế hệ con em chúng ta bây giờ: người ta tận dụng mọi cách có thể để quảng cáo cho việc mua bán thuốc lá từ các tấm pano, áp phích trên đường phố đến các đoạn phim ngắn quảng cáo tại các rạp chiếu phim, và thậm chí quảng cáo thuốc lá trên TV ở mọi khung giờ. Thời đó người ta không cấm hút thuốc trên các phương tiện giao thông công cộng như ô tô, xe lửa. Chỉ cần lưu ý người bán vé cho ngồi ghế/khoang hút thuốc, ở đó có sẵn chiếc gạt tàn để khách không làm rơi tàn thuốc ra sàn. Kể cả máy bay cũng không cấm hành khách hút thuốc lá trên nó!

Một điều nữa khác với văn hóa của người Việt, ở châu Âu tỉ lệ phụ nữ hút thuốc cao hơn nam giới. Khóa học toán 1969-1974 của chúng tôi ở Đại học Eötvös Loránd Budapest gồm khoảng 100 sinh viên, trong đó có rất ít nữ sinh song hầu hết các cô sinh viên đều ghiền thuốc lá. Không ít lần vào giờ giải lao, các bạn nữ sinh hết thuốc vội chạy ra chỗ chúng tôi xin thuốc hút. Ngược lại con trai Hung học khóa chúng tôi không bạn nào hút thuốc!

Tính đến nay, năm 2018, vừa tròn 50 năm. Năm 2018 đánh dấu một giai đoạn kéo dài 50 năm khởi đầu từ năm 1968 với rất nhiều sự kiện đáng nhớ: nào là tốt nghiệp phổ thông, nào là chia tay nhau tại vùng rừng núi (nơi sơ tán) để tản ra khắp thế giới (đi tìm “báu vật” về kiến thiết đất nước sau chiến tranh! – nội dung chính của các buổi học chính trị tập trung trước khi đi học nước ngoài), nào là sự kiện lần đầu đặt chân đến châu Âu...

Ở kỉ sự này tôi chỉ nói đến quyết định quan trọng của mình: từ bỏ hẳn, không hút thuốc lá nữa sau 50 năm liên tục hút thuốc lá, thuốc Lào. Tôi đi đến quyết định này sau rất nhiều lí do: từ việc người thân, vợ con thúc ép cho đến việc bản thân mình thấy nhà cửa hôi hám, quần áo của mình cũng thường xuyên bị ám khói thuốc và đặc biệt là ho, viêm họng kéo dài. Rồi tiếp theo là cú sốc làm mình mất ngủ vài đêm, anh bạn thân cùng Bộ môn ra đi vì bệnh ung thư phổi, cũng do hút thuốc nhiều. Tôi cân nhắc và thử không hút một hai ngày. Thấy mình đang thừa quyết tâm và đây là cơ hội có thể bỏ thuốc được, tôi quyết định công bố “rộng rãi” trong gia đình lúc 12 giờ trưa ngày 13-11-2018. Con gái lớn chúc mừng quyết tâm của bố và bày cho bố cách làm tăng thêm sức mạnh cho mình bằng việc không chỉ công bố quyết định quan trọng đó trong gia đình, mà bố hãy DỪNG CẤM đăng lên facebook công bố với toàn thế giới: TÔI BỎ THUỐC LÁ ĐÂY!

Tháng 7 năm 1974, tôi học xong, tốt nghiệp loại giỏi (très bien - nguyên văn tiếng Pháp trong bằng tốt nghiệp đại học) về nước ngay sau khi bảo vệ tốt nghiệp và chờ Bộ Đại học bố trí công việc. Cuối tháng 11 năm 1974 tôi nhận nhiệm vụ được nhà nước phân công: làm thầy giáo dạy Toán ĐH Xây dựng VHV.

Về nước với tài sản duy nhất là chiếc xe Trâu Liên xô, tôi hoàn toàn ăn bám vào bố trong thời gian chờ đợi (4 tháng) nhà nước phân công công tác. Không thể bán cái xe đạp, phương tiện đi lại duy nhất thời đó. Hàng tháng tôi phải đạp xe từ quê (Thái bình) lên Hà nội để xem mình đã có may mắn được phân công đi làm hay chưa. Mỗi lần lên Hà nội, bố tôi đều cho tiền, nhưng tôi rất biết những nhọc nhằn, vất vả và phải luôn tiết kiệm để bố có thể dành dụm được ít tiền, tôi cố gắng tiêu pha thật tần tiện. Hạn chế tối đa những khoản chi xa xỉ như uống nước chanh, cà phê thậm chí rất thèm mà không dám ăn phở. nếp sinh hoạt, giải trí chính là ngồi uống nước chè ngoài quán cóc ven đường, hút một hai điếu thuốc lá cuốn và hôm nào vui vui hoặc gặp một người quen thì có thể cân nhắc việc ăn thêm cái kẹo lạc/kẹo dồi chẳng hạn!

Tôi có anh bạn thân cũng cùng học bên Hung về, Nguyễn Thiên Đức. Gia đình anh ở Hà nội. Anh cũng hút thuốc lá như tôi. Bố anh làm ở Văn phòng Chính phủ nên có tiêu chuẩn thuốc lá riêng, lại được mua thêm thuốc lá vụn để tự cuốn

lấy hút. Tôi và Đức có nguồn thuốc cuốn này nên cũng đỡ hẳn khoản tiền phải chi tiêu hàng ngày cho nó. Có lần tôi rủ Đức cùng đạp xe về quê tôi chơi, anh thích đi về vùng nông thôn và nói chuyện tìm hiểu đời sống của những người dân quê. Anh ở nhà tôi gần một tuần, cùng nhau đạp xe sang thành phố Nam định, Thái bình, rồi lại đạp xe về quê tôi nghỉ trước khi về Hà nội. Sau này anh bỏ nghề (anh được cử sang Hungary học ngành vật lí), chuyển sang làm phóng viên rồi tự học để làm đạo diễn đài truyền hình.

Phần lớn thời gian chờ đợi Bộ đại học phân công công tác, tôi về sống ở quê. Những lúc đó, tôi hút thuốc Lào cùng với mọi người ở quê. Lên Hà nội tôi hút cả thuốc lá, thuốc Lào. Anh Đức bạn tôi, có dáng thư sinh hơn tôi, không hút được thuốc Lào. Anh suy nghĩ và bàn với tôi một cách để tìm nguồn thuốc lá hút. Anh nói đây là nguồn vĩnh cửu luôn. Giá rẻ, thuốc ngon!

Tôi đồng ý ngay và dành hẳn 4 ngày, bọn tôi có rất nhiều thời gian lúc này, để thực hiện kế hoạch đó. Tôi và Đức mỗi người mỗi xe, đạp xe lên chơi với ông cậu, bà mợ của Đức nằm tít trên vùng Yên thế, Hà Bắc, nay thuộc tỉnh Bắc Giang, cách Hà nội khoảng 100km. Nó giáp gianh tỉnh Lạng sơn và các phiên chợ vùng này luôn cung cấp rất rất nhiều thuốc lá cuộn Lạng Sơn cho Hà nội và các tỉnh thành miền Bắc khác.

Tại vùng trung du, đất rộng, người thưa này, gia đình ông cậu anh Đức, gồm 7 người chiếm hẳn một quả đồi. Đàn gà thả trên đồi, không cần rào dậu ngăn che, cứ buổi chiều giờ cho ăn là chúng kéo nhau về vài trăm con, tụ tập chật một khoảng sân. Các em con ông cậu anh Đức, những đứa trẻ rất ham học hỏi, bám chặt lấy chúng tôi hỏi đủ thứ chuyện từ nếp sinh hoạt người Hà nội, các hoạt động văn hóa, các buổi chiếu phim, diễn kịch ở Thủ đô, cho đến các chuyện lạ ở nước ngoài mà 2 anh đây lại là các nhân chứng sống suốt 6 năm bên đó. Xen vào đó các anh phải trả lời các cuộc phỏng vấn do các em đưa ra, như tham gia chương trình Ai là Triệu phú bây giờ: Tháp Rùa nằm trên mảnh đất bao nhiêu mét vuông giữa Hồ Gươm? Cầu Long biên dài bao nhiêu, xây dựng năm nào, ai thiết kế? Khởi nghĩa Yên Thế do ai lãnh đạo? Khởi nghĩa kéo dài bao lâu...?

Ngày hôm sau bọn em dẫn 2 anh đi chợ, cách nhà khoảng chục km và giới thiệu cho 2 anh tìm mua thuốc lá cuộn loại gì, ở hàng nào. Chúng tôi ít tiền nên cũng chỉ dám mua vài lạng thuốc, ngày mai còn tìm hiểu tiếp ở chợ khác. Hôm sau quả nhiên chúng tôi gặp một người bán không những rẻ hơn, thuốc thơm mà còn được tặng rất nhiều giấy cuộn thuốc lá. Với những ai hút thuốc lá cuộn nhiều, vấn đề giấy cuốn cũng là bài toán cần tìm ra lời giải. Nếu thuốc lá vụn được bán ra bởi nhà máy thuốc lá thì kèm theo nó là các băng giấy cuộn bán kèm theo. Còn dân xì thuốc lá cuộn Lạng Sơn thì mách cho chúng tôi: giấy của cuốn từ điển Anh-Việt loại dày vài nghìn trang có chất lượng không kém gì giấy cuộn thuốc lá chính hiệu. Cách kiểm tra chất lượng giấy hút thuốc cuộn rất đơn giản: hãy đốt tờ giấy đó lên, nếu thấy tàn càng trắng thì chất lượng càng cao. Tàn đen sẽ có hại cho sức khỏe. Sau này về Hà nội tôi và anh Đức bỏ khá nhiều thời gian đi tìm cuốn từ điển Anh-Việt loại đó mà không tìm ra.

Vào những năm đầu thập kỉ 80, tôi thấy trường thông báo bán cuốn từ điển Anh-Việt mới biên soạn lại, giá không rẻ, gấp khoảng 4, 5 lần lương tôi lúc đó. Tôi đăng kí mua ngay, giai đoạn này tôi có tham gia dạy luyện thi Đại học thêm nên cũng rủng rỉnh hơn. Một vài tháng sau tôi nhận được sách. Xé một dải trắng chỗ không có chữ trong một trang ở giữa sách để đốt thử, tàn trắng tinh. Cả cuốn từ điển này nếu dùng để hút thuốc cuộn chắc có lẽ vài chục năm nữa, đến lúc chết cũng chưa hết! Vì sợ mang tiếng với muôn đời sau: thầy giáo đốt sách để hút thuốc mà tôi giữ lại cuốn từ điển đó cho đến tận những năm gần đây, lúc thì để tra từ, lúc làm gối gối đầu, lúc làm ghế ngồi cho trẻ nhỏ... Mỗi khi nó đã rách bươm và trong thời buổi ngành Công nghệ Thông tin phát triển như hiện nay, cũng chẳng cần sử dụng nó để tra từ nữa, tôi mới đồng ý sang tên cho chủ mới, bà đồng nát.

Có một giai đoạn dài, những năm đầu thập kỉ 80, tôi hút thuốc Lào là chính. Một trong số nhiều lí do của việc này là do cụ Ông, bố cô Thảo, dạy môn hóa cùng trường với tôi, rất quý 2 vợ chồng tôi và thường xuyên gọi tôi sang hút thuốc Lào cùng cụ buổi sáng sớm. Cụ hút thuốc Lào một cách sang trọng, quý phái. Cụ có nhà ở trong phố, nhưng không hợp với vợ chồng con trai nên cụ ra Phúc xá ở với con gái, mặc dù nhà tập thể hơi chật chội. Nhiều hôm tôi bần thần đứng ngắm cụ hút thuốc Lào và xem các công việc cụ chuẩn bị rất tỉ mỉ cho việc hút thuốc trước đó. Cụ dậy sớm, đun sẵn một phích nước nóng để pha trà. Sau đó đến công việc làm vệ sinh cho cái điếu bát mỗi buổi sáng, cụ

lau sạch đến từng chi tiết từ cái bát điếu, lỗ ống điếu và se điếu. Sau khi thay nước cho cái điếu bát, cụ pha ấm trà và nếu thấy tôi đã ngủ dậy, cụ gọi tôi sang uống nước trà, hút thuốc Lào cùng cụ. Tôi học nhiều ở cụ tính điềm đạm, cẩn thận. Cả khu tập thể Phúc xá chưa thấy cụ cáu giận hay nóng nảy bao giờ. Hút thuốc Lào bằng điếu bát là một nếp văn hóa có từ lâu đời, khoảng 300 năm ở nước ta. Lượng nicotin trong thuốc Lào rất cao, nếu hút bằng điếu cày vào mỗi buổi sáng khi mới ngủ dậy, hầu như ta sẽ bị say thuốc ngay lập tức.

Một chuyện hiếm và ít gặp, tôi có nghe các cụ nhắc tới hồi bé, nhưng chính vì hút thuốc nhiều nên tôi có may mắn trực tiếp thấy nó đang diễn ra xung quanh ta. Ở khu Yên viên rồi sau về Phúc xá có một chị cấp dưỡng, chị Sơn, người gốc HN lấy anh chồng người Việt gốc Hoa dạy ở Đại học Mỏ địa chất. Vào giờ khuya muộn, chỉ còn mấy thầy giáo ngồi soạn bài dưới ánh sáng đèn dầu, hầu hết mọi người đã đi ngủ, chị Sơn rón rén đứng ngoài cửa gọi tôi. Tôi chạy ra thấy chị Sơn hỏi xin thuốc lá hút. Tôi ngạc nhiên, đưa cho chị vài điếu thuốc và không dám hỏi chuyện chị nghiện thuốc lá từ bao giờ. Hôm sau, hỏi ra tôi mới biết chị thèm thuốc và có nhu cầu hút thuốc chỉ vào giai đoạn có bầu. Giai đoạn mang bầu chị hút thuốc nhiều, hút liên tục cho đến khi sinh cháu bé. Cùng với việc hút thuốc có bà bầu còn ăn vách (tường trát bằng rơm trộn kĩ với bùn, tôi nghe kể thế), chị Sơn không ăn vách nhưng song song cùng với việc hút thuốc chị ăn bã chè.

Sau này về Phúc xá, chữa cháu thứ ba là con trai (2 cháu đầu là hai cô Tú: Tú Linh, Tú Khanh), chị vẫn hút thuốc như lúc mang bầu 2 cháu đầu. Lúc hết thuốc chưa kịp mua chị lại chạy sang nhà tôi xin thuốc lá.

Những người nghiện thuốc lá thường bị nổi ám ảnh hết thuốc đúng thời điểm cần thuốc mà không thể kiếm được, vì nhiều lí do khác nhau. Lúc thì hết tiền, lúc thì quá khuya/muộn không có chỗ nào bán thuốc vào giờ đó, lúc thì quá xa hoặc trời mưa bão không đi lại được... Những lúc đó chỉ còn cách duy nhất tìm nhặt các mẩu thuốc thừa dưới gầm bàn, gầm giường hoặc trong các góc ngách xó xỉnh, để hút lại. Những lúc đó cảm thấy mình thật thảm hại, đáng thương. Có một giai đoạn diêm hoặc đá lửa cũng thiếu, do căng tin phân phối. Những người nghiện thuốc luôn tìm cách sở hữu một chiếc bật lửa. Thời đó chưa có bật lửa ga, chiếc bật lửa Trung quốc (dùng xăng hoặc dầu hỏa) cũng không dễ kiếm.

Bật lửa Tàu rất nhạy

Bật nửa vòng cháy ngay,

Bật cả vòng cháy tay,

Để mặt bàn mất ngay,

Sờ túi bạn thấy ngay,

Nói ra thì mất hay,

Không nói thì rất gay...

Nhân tiện đây tôi xin khoe, tôi biết một phương pháp vô cùng đơn giản nhưng lại hết sức thuận tiện để tạo ra lửa. Trong môi trường xung quanh ta hiện nay, hầu như bất cứ khi nào cần, tôi đều có thể tạo được lửa. Ở vùng rừng núi lại càng dễ. Tôi học được từ cụ chủ nhà ở Đại Từ, Thái Nguyên, nơi chúng tôi sơ tán học 2 năm cuối cùng bậc phổ thông Trung học 1966-1968.

Xem những phim gần đây của Mỹ kể về cuộc sống của nhóm một hoặc hai người sống sót sau tai nạn đắm tàu, rơi máy bay... và may mắn được trôi dạt vào một đảo hoang nào đó. Họ cần lửa để duy trì cuộc sống lâu dài trên đảo. Các phương pháp trong phim họ dùng để tạo ra lửa đều phức tạp, thậm chí chúng chỉ mang ý nghĩa về lí thuyết. Về mặt thực hành, các phương pháp như đập mạnh các hòn đá vào nhau để tạo ra các tia lửa và tìm hoặc tạo ra các vật liệu bén lửa khi gặp các tia lửa phát ra đó, đều rất khó thực hiện, nếu không nói là không khả thi. Phương pháp tôi học được từ cụ chủ nhà nơi chúng tôi sơ tán ngày xưa đã giúp chúng tôi được ăn no sắn nướng nhỏ trộm của dân trồng

trên sườn đồi trong rừng, trên rẫy. Chỉ sau vài ba phút, tôi có thể nhóm được một bếp lửa lớn trong rừng. Sau này nạn học sinh, sinh viên nhỏ trộm sắn của dân bị nhà trường cấm, chúng tôi học cách phạt cây rồi chờ khô để đốt rẫy làm nương và tự trồng được một bãi sắn của chính mình. Tuy sắn bọn tôi trồng không sai củ nhưng nhóm tôi gồm 4 người (Cừ, Tâm, Tuyên và Diệu Hùng) cũng thấy tự hào vì ở tuổi đó đã biết làm ra lương thực để tự giúp mình chống đói. Rau muống chúng tôi tăng gia cũng được xếp vào loại tốt trong lớp.

Một sự kiện nữa liên quan đến thuốc lá tôi cũng muốn kể ra đây để nhớ lại thời kì bao cấp ngày xưa. Những năm thập kỉ 70, 80 thế kỷ trước, hầu như cán bộ nhà nước là nam giới (dù nghiện thuốc hay không) nếu có khai báo mình nghiện thuốc, hàng tháng đều được nhà nước bán cho dăm bảy bao thuốc lá với giá rẻ như cho không. Điều này dần dần trở thành một sự thiếu công bằng, chưa nói đến việc bất bình đẳng giới, phân biệt nam nữ trong cơ quan. Sau này khi được bầu làm thư kí công đoàn Bộ môn, tôi đưa ý kiến này ra bàn và hội nghị quyết định sung Quỹ công đoàn toàn bộ tiêu chuẩn thuốc lá của những người nghiện trong Bộ môn Toán. Đích thân tôi và anh Trịnh Văn Thọ mang thuốc lá ra bán cho mấy chị “phe” và tiền lãi nhập về quỹ công đoàn. Sau này một số các mặt hàng phân phối qua căng tin ít, không đủ chia đều cho tất cả mọi người cũng được giải quyết một cách tương tự.